Доц. др Милан МИЉКОВИЋ
Универзитет одбране Министарства одбране

ДОИ: 10.5937/bezbednost2003143M
УДК: 355.40:004.056.5(497.11) 327.84:004.62(497.11)

Прегледни научни рад
Примљен: 27. 7. 2020. године
Ревизија: 19. 10. 2020. године
Датум прихватања: 23. 11. 2020. године

Изазови у раду обавештајних служби у информатичком добу¹

Анстракт: Прикупљачки и аналитички рад савремених обавештајних служби налази се пред бројним изазовима јер окружење у којем службе делују карактерише потреба за брзим прикупљањем података, анализа и доношењем одлука готово у реалном времену. Када је у питању безбедносни рад, растућа зависност од модерне информационе технологије чини информациону структуру служби осетљивом и „рањивом“ на информационе нападе. У сфери извођења тајних операција актуелизована је употреба информационих операција.

Информациона технологија изменила је и однос између службе и корисника, увела могућност примене „pull“ архитектуре за достављање информација, што поред добрих страна доноси и поједине изазове. Обавештајне службе се због свега наведеног прилагођавају технолошким, организационим и културним променама које је донела информациона револуција.

У раду је учињен осврт на изазове у раду савремених обавештајних служби, пре свега с аспекта утицаја масовне примене савремене информационе технологије на оперативни и аналитички рад, као и на примену тајних акција у раду служби. Циљ рада је да укаже на бројне изазове које информациона револуција доноси савременим обавештајним службама. Компаративном анализом презентоване истраживачке грађе може се доћи до закључка да се службе сусрећу с новим задацима и начинима функционисања у свим својим активностима, што на крају намеће и осетљиво питање њихове реформе. Закључак до кога се дошло у овом раду

¹ milanmiljkovic04011@gmail.com

јесте да је реформа обавештајних служби у „информационом добу“ у сваком случају потребна, али да њена реализација не треба да буде револуционарна, него да се мора спроводити еволутивно.

Кључне речи: обавештајна служба, електронска обавештајна делатност, информациона револуција, обавештајно слепило, „pull“ архитектура обавештајне аналитике.

Увод

Традиционално, обавештајне службе су, у ужем смислу, специјализовани државни органи надлежни за прикупљање поверљивих података који су држави потребни за креирање и вођење државних политика, у циљу достизања националних интереса (Мијалковић, 2014: 6). С тим у вези, у обавештајној теорији опште је прихваћена теза да обавештајна служба представља један од кључних информационих канала којима се носиоци политичке власти информишу о приликама и променама у спољном окружењу, које су од значаја за националну безбедност и националне интересе (Бајагић, 2011: 349–370).

Знање на којем треба да почивају спољни односи нације и државе у рату и миру можемо назвати стратегијским обавештавањем. Ако је спољна политика „штит“ републике, онда је стратегијско обавештавање, како су наводили Шерман Кент и Волтер Липман, оно што поставља штит на право место и у право време (Sherman, 1949).

Обавештајна информација (*intelligence*) означава знање које је од „животне важности за национални опстанак, и које мора бити тачно, потпуно и благовремено да би представљало основ за акцију на спољном плану (Sherman, 1949: 69). Напред наведено упућује нас на закључак да је суштина рада обавештајних служби долазак до тачних, истинитих, проверених и правовремених података, односно да кредибилитет обавештајних служби у суштини лежи у њиховој способности да одвоје тачне информације од лажних информација, дезинформација или обмана.

С друге стране, масовна примена савремене информационе технологије, која је модерно друштво увела у „информационо доба“, донела је многе изазове у раду обавештајним службама, у скоро свим аспектима њиховог рада. Надлежности обавештајних служби и њихове сфере интересовања постале су много веће, јер

су захтеви корисника много обимнији и динамичнији. С друге стране, финансијска и буџетска ограничења, осим када су у питању службе најбогатијих држава, умањују могућности за значајније повећање капацитета, а тиме и прикупљачких и аналитичких способности служби.

Због тога, изазови у раду савремених обавештајних служби, поготово њене обавештајне делатности, крајем друге деценије XXI века постају једна од важних тема научне и стручне јавности у свим државама зависним од информационо-комуникационих технологија.

Изазови у примени садржаја и метода рада обавештајних служби

Обавештајне службе су државне институције које делују у циљу реализације стратешких националних интереса. Теорија нас учи да се обавештајне службе, у име заштите спољне и унутрашње безбедности, ангажују на реализацији обавештајног и контраобавештајног рада и субверзивних дејстава (тајних операција), као посебних облика њиховог рада. Посебни циљеви ових активности јесу: 1) прикупљање противничких тајних података, 2) заштита сопствених тајних података и операција, као и супротстављање шпијунажи, и 3) тајни утицај на стране ентитете.

Обавештајним радом, прикупљањем, обрадом и достављањем информација политичком руководству, обавештајне службе извршавају своју информативну функцију. Обавештајно (са)знање је знање које је прикупљено путем обавештајних и безбедносних метода. Такође, према значају, квантитету и квалитету може се разликовати више нивоа обавештајног сазнања: обавештајна индичија, обавештајни податак и обавештајна информација (Мијалковић, 2015: 6).

Контраобавештајни и субверзивни рад представљају сродне активности које служба спроводи против виталних интереса противника, с циљем заштите унутрашње и спољне безбедности, чиме реализује своју превентивно-безбедносну и спољнополитичку функцију (Миљковић, 2016: 37–38).

Када је у питању обавештајни рад, може се рећи да обавештајне службе темеље своју моћ на монополу информација кроз тајност процеса генерисања обавештајних продуката и кроз огра-

ниченост корисника тих продуката (Дураковић, 2011: 258). Тајност иначе представља једно од основних обележја рада обавештајних служби. Основна преокупација оних који учествују у овој активности је, како раније тако и данас, да се она успешно изведе и да не буде доступна сазнању других, посебно широј јавности (Савић et al, 2002: 6). Међутим, у савременом добу очување тајни је све теже из политичких и техничких разлога. Све су већи захтеви за транспарентношћу активности свих државних институција, посебно обавештајно-безбедносног сектора.

Такође, све шира примена информационо-комуникационе технологије у савременом обавештајном раду, на пример за пренос података, доноси повећан ризик од рањивости система које користе обавештајне службе и повећану могућност за „отицање обавештајних података“.

У ширем смислу, обавештајна делатност се спроводи кроз циклус који се састоји од неколико фаза: 1) утврђивање обавештајних потреба, 2) планирање и организовање обавештајног истраживања (избор метода и поступака), 3) прикупљање обавештајних података, 4) обрада, анализирање, интерпретација и обједињавање обавештајних података, 5) израда завршних обавештајних докумената и 6) уступање завршних обавештајних докумената крајњим корисницима.

Познаваоци „обавештајног циклуса“ знају да први корак у том ланцу, тј. „утврђивање обавештајних потреба“, руководство обавештајних служби дефинише у комуникацији са политичким руководством земље, односно да он представља списак задатака које им примарни корисници задају. У данашње време транзиције малих земаља, када њихове владе воде политику којом испуњавају стриктне захтеве међународних организација, обавештајне службе су стављене у својеврсни „вакуум“, јер званично руководство земаља у транзицији у неким случајевима спроводи директиве које долазе „споља“, без анализе да ли су оне у складу са националним интересима.

Окружење у којем савремене обавештајне службе делују карактерише потреба за брзим прикупљањем података, анализама и доношењем одлука готово у реалном времену. Због тога је информационо-комуникационо знање постало један од главних услова за напредовање и када је у питању обавештајну делатност,

јер је рад савремених обавештајних служби све више комплексан, опасан, контроверзан и осетљив на рокове.

Када се разматрају следеће фазе обавештајног циклуса, може се рећи да у модерном времену службе користе разне методе за прикупљање обавештајних података. Променљива природа обавештајних „мета“, као и неусклађеност између повећаних захтева корисника за информацијама и капацитета обавештајних служби и њихових средстава за прикупљање, захтевају вишенаменски, интегрисани систем за прикупљање. Свака од дисциплина за прикупљање обавештајних података: људски обавештајни рад (*human intelligence – HUMINT*), сигнални обавештајни рад (*signals intelligence – SIGINT*), отворени извори (*open source intelligence – OSINT*), сајбер обавештајни рад или *computer network exploitation* и друге методе, наставиће да играју важну улогу, мада ће се њихова релативна важност мењати с временом и ситуацијом (Director of National Intelligence, 2008: 12).

Изазови савременог оперативног рада

Ставови из америчког обавештајног доктринарног документа *Vision 2015* указују нам на изазове савременог обавештајно-оперативног рада који су везани за чињеницу да операције обавештајних служби постају све условљеније подацима које је тешко и опасно прикупити. Употреба оперативаца повезана је са највећим обавештајним ризиком, не само по безбедност самих оперативаца, него и услед опасности да буду компромитовани и изманипулисани, или пак да се сама њихова делатност употреби у политичке сврхе за дискредитовање саме обавештајне службе или политичког руководства одговарајуће земље. Оперативци се данас користе не само за прикупљање информација, него за сасвим различите акције које укључују утицај на доношење одлука релевантних предмета праћења и обавештајног интересовања. С друге стране, од престанка Хладног рата често се провлачи питање због чега сада, у ери високософистициране технологије, велике службе још користе агенте шпијуне. Прави одговор је да се ниједан добар обавештајно-безбедносни систем не темељи само на једном начину прикупљања података, као и да је људски извор (агент) незаменљив и валидан извор који заједно са техничким изворима у прикупљању обавештајних података представља јединство (Савић, 2007:147).

Коришћење легалних могућности за спровођење обавештајних активности постало је актуелно упоредо са решавањем наведених потешкоћа савременог обавештајно-оперативног рада. Коришћење легалних могућности за обавештајни рад у савременим условима постаје један од најважнијих метода обавештајне делатности, јер су и могућности за отворени наступ обавештајних институција све веће. Савремене обавештајне службе вешто и успешно користе све могућности да дођу до жељених и потребних података од обавештајног значаја. С обзиром на све веће могућности примене „легалног метода“ у спровођењу обавештајне делатности, и носиоци такве делатности су изузетно бројни и разноврсни. (Милошевић, 2001: 97–98).

Изазови савременог аналитичког рада

Када се анализира рад савремених обавештајних служби, не може се пренебрегнути чињеница да се, за разлику од ранијих периода развоја људског друштва, када су се доносиоци одлука суочавали с проблемом недостатка информација, данашњи доносиоци одлука сусрећу с превише информација (Петковић, 2009: 107). Другим речима, у савременим друштвеним околностима, у којима постоји толико извора информација на „сваком углу“, главни проблем није недостатак информације, него „засипање информацијама“ од којих обичан грађанин или привредни субјект једноставно не може више ништа да види. Засипањем информацијама постиже се ентропијски ефект у самом процесу обавештавања, тј. долази до „обавештајног слепила“ (Фатић, 2008: 17). Стога обавештајне службе имају све више посла, јер само с компетентним и стручним кадром, одговарајућом организацијом и селекцијом јавно доступних информација могу да понуде клијентима релативно целовиту обавештајну слику о предмету њиховог интересовања, без потребе да се клијент бави примањем велике количине информација чија поузданост није проверена.

Један од задатака савремених обавештајних служби током сукоба и ратова у савременом информационом добу јесте да обезбеде сопствену *информациону самосталност*, односно независност од иностраних информационих ресурса. У том смислу, *информациона зависност* је неопходност државних и недржавних актера да своје информационе потребе задовољавају „увозом“, јер то

није могуће из националних информационих ресурса. Реч је о озбиљном проблему, поготово у рату, када често наступа *информациона криза* – није могуће задовољити основне информационе потребе (чак ни из иностранства), или постоји много контрадикторних информација које долазе из страних извора (Мијалковић, 2010).

Способност прикупљања информација, њихове обраде и употребе врло је сложено питање и захтева коришћење посебних знања, као и висок степен познавања различитих специјалности. Круцијална знања и специјалности требало би да интегрише обавештајна делатност и зато савремена обавештајна делатност треба да буде један од најважнијих инструмената одговора на низ данашњих дилема са информацијама (прикупљање, селекција, обрада, интеграција, употреба итд.). Управо је задатак и изазов за савремене обавештајне службе, поготово за њихов аналитички део, да те информације претворе у „знање“ које може олакшати доношење одлука, као и да на основу таквог „знања“ доносе одређене закључке, процене и пројекције будућих кретања (Петковић, 2009: 109).

У вези с тим је важно напоменути да бирократски механизам генерисања обавештајних продуката неће ускоро бити довољан да парира мрежном начину стварања информација односно генерисања знања. Током Хладног рата, обавештајни експерти су оценили да су „информације и технологије“ које су тада поседовале обавештајне службе биле супериорније него оне које су постојале у „спољном свету“. Данас, како наводе Брус Д. Беркович (Bruce D. Berkowitz) и Алан Е. Гудман (Allan E. Goodman), у информационом добу и добу информационе технологије ова процена је „патетично погрешна“ (Berkowitz et al, 2000: 81). Данас приватни сектор у највећем броју случајева има технологију која је напреднија него она коју користе владине институције, и због тога је много бољи и бржи у изради продуката и њиховом достављању крајњим корисницима. У неким областима (нпр. стање економије у некој страниј земљи и сл.) приватни сектор може имати и боље информације него владине институције.

Знање као ресурс није потрошиво, напротив, то је једини ресурс који се увећава и квалитетом обогаћује са сваким додатним коришћењем. С друге стране, како је знање најоскуднији ресурс, оно тражи кооперацију с другим знањем и повезивање ради сине-

ргије и економичности целог процеса. То доводи до стварања „мреже мрежа“, нарочито у сфери обавештајно-безбедносних служби, која се темељи искључиво на моћи знања. Зато се обавештајне службе почињу понашати попут глобалних корпорација које следе националне циљеве кроз обликовање конкурентских претњи и тражење партнера.

Преиспитивање тајних операција

Преиспитивање тајних операција као релевантног средства у спровођењу спољне политике и националних безбедносних приоритета постало је актуелно у савременом добу, поготово после периода Хладног рата. Иначе, тајне акције се у домаћој безбедносној теорији називају субверзивним делатностима и одређују као скуп делатности којима се подрива (дестабилизује) држава и доводи до промене њеног устројства, односно друштвено-политичког и уставног поретка, или бар владе. Домаћи аутори наводе да су облици субверзивног деловања веома разноврсни, од деструктивног психолошко-пропагандног деловања, преко вршења отмица, атентата, диверзија, до изазивања војне интервенције и економског поковавања читавих нација (Мијалковић, 2011: 76). Тајне операције у новој ери у већини случајева биће другачије природе него тајне акције у периоду Хладног рата. У модерној ери улога тајних акција биће да се боре против изазова и претњи као што су пролиферација нуклеарног наоружања, глобални организовани криминал, информационо ратовање и отворено непријатељство страних влада. Први предлог једног од америчких експерата, професора Дајане Снајдер (Diane Snyder) и Захарија Потера (Zachary Potter) још крајем деведесетих година био је да се повећа инвестирање Директората за операције ЦИА ради остварења и обезбеђења глобалног присуства оперативаца (HUMINT) на терену (Snyder, 96). Сматрали су још тада да је адекватно глобално присуство пресудно за извођење тајних операција из неколико разлога. У више случајева, оперативци су на терену и у позицији су да утичу на перцепцију важних страних представника, као и да обезбеде најзначајније информације за тајне операције. У модерно време, где су пролиферација нуклеарног наоружања, шверцовање наркотика и тероризам неке од најзначајнијих безбедносних претњи, прикупљање података техничким средствима неће омогућити адекватну

подршку тајним акцијама. Инфилтрирање у терористичке организације и глобални криминал јесте веома тежак и дуготрајан процес. Глобално присуство прикривених агената може обезбедити критичне информације и у многим кризним регионима значајно утицати на токове догађаја попут „Арапског пролећа“ и других.

Када је у питању примена тајних операција у савременом информационом добу, треба напоменути да је на измену природе тајних операција утицала и доктрина меке моћи (*soft power*). Она пропагира коришћење јавне дипломатије, медија, невладиних организација и ПР агенција за навођење јавности у страним државама да врше притисак на своје вође и провоцирају доношење одлука на властиту штету. Прецизније речено, оно што су некад обавештајне службе звале тајним операцијама меког типа (пропаганда), сада је легализовано применом ПР агенција и других метода, што је олакшало рад обавештајних служби и део њихових активности пренело на медијске куће. Задржана је координација тих активности кроз учешће у разним највишим државним телима (попут координационих тела, бироа за „стратегијску комуникацију“ и сл.).

Информатичка технологија, нарочито интернет, олакшала је утицај спољних група на стабилност, унутрашња дешавања и активности разних група унутар држава. У контраобавештајном раду, службе морају својом организацијом и мрежом омогућити адекватан одговор на изазове медијских и информационих операција које спроводе стране обавештајне службе. Онај ко спроводи одбрамбене медијске и информационе операције, мора да обезбеди комуникацијски канал преко којег се у датом тренутку могу пласирати одређени медијски садржај или порука за циљне групе. У том смислу, комуникацијски канали морају бити унапред обезбеђени и за услове информационе блокаде.

Аргументи „за и против“ нове парадигме у обавештајној делатности

Информациона револуција утицала је на функционисање свих државних институција укључујући и обавештајне агенције. Остварила је утицај на сваку фазу обавештајног циклуса и донела нове организационе и културне промене у обавештајној делатности (Berkowitz, 1997: 109–111). Бројни предлози за реформу и реорганизовање обавештајне заједнице указују на потребу преласка са

хијерархијског, уско усмереног и нефлексибилног система, на нови систем. Предлаже се да нови обавештајни модел искористи предности расположиве информационе технологије и информација из јавних извора, да се примене нова аналитичка средства и превазиђу проблеми „презасићености информацијама“ ради достизања флексибилности система и обезбеђивања квалитетних анализа и правовремених индикатора „раног упозорења“ (Liaropoulos, 2006: 7).

Информациона технологија допринела је променама на пољу децентрализације, унутрашње структуре система и бољег умрежавања (Berkowitz et al., 2000: 81). Електронско достављање информација заменило је стару *push* архитектуру (где је аналитичар из мноштва података и информација сам селектовао и слао информацију за коју је проценио да је кориснику потребна) *pull* архитектуром, где корисник сам из мноштва података узима информацију за коју мисли да му је потребна (Sharfman, 1996: 201–203).

Осим наведеног, информациона револуција је донела многе проблеме и изазове за обавештајне службе. Растућа зависност од модерне информационе технологије чини информациону структуру осетљивом и „рањивом“ на информационе нападе. Обавештајне агенције значајно зависе од комерцијалне информационе технологије. Није само проблем у томе да владине институције имају проблем руковања са превише информација, због чега су се за помоћ обратиле комерцијалном сектору, него и то да у много случајева (као што је приступ сателитским снимцима), иста информација може бити доступна различитим корисницима.

Слободан проток високе технологије са ознаком тајности и доступност експертиза приватном сектору, као и коришћење комерцијалне технологије од стране обавештајних служби, избрисало је границе у коришћењу обавештајних информација за комерцијалне потребе и потребе националне безбедности (Rathmell, 2002: 98). Чињеница да су владе изгубиле монопол у области информационе технологије значи да оне не могу да контролишу темпо технолошког развоја у комерцијалном сектору, због чега софистицирана информациона технологија може бити дистрибуирана било коме. Осим тога, обавештајне агенције нису више једине институције које обезбеђују информације државном врху, због чега

морају да се надмећу са академским институцијама, *think-tanks* и приватним организацијама.

Промене настале са информационом револуцијом имају за последицу промене у организацији и култури рада обавештајних заједница. Обавештајне заједнице из доба Хладног рата наследице су све карактеристике гломазне веберовске (централне) бирократије (Herman, 1999: 324). Оне су имале високу хијерархију, биле су уређене по строгим правилима комуницирања и окружене „ве-лом тајни“. У периоду након Хладног рата овај модел се показао као нефлексибилан и неефикасан. Информационе и комуникационе технологије захтевају примену равније, умрежене структуре и структуре формиране по специфичним задацима. Мрежа „хоризонталних експерата и знања“ потискује постојећу досадашњу структуру која је пропагирала расцепкану организацију, вертикалну интеграцију и класификацију (Rathmell, 2002: 91–99).

„Приватизација обавештајног рада“, односно додељивање једног дела обавештајног процеса приватном сектору, следећа је област критике. Коришћење спољних капацитета (*outsourcing*) за вршење споредних (*non-core*) функција (груписање и селекција сирових података) вероватно ће обавештајним аналитичарима омогућити да више времена потроше на своје главне послове – анализу, процену и израду информација (Lahneman, 2003: 573–593). Осим тога, OSINT подаци и информације које обезбеђује приватни сектор варирају у квалитету и тачности. Они су често производ комерцијалног погледа на ствари, и због тога се неретко фокусирају на аспекте који су више ефемерне (пролазне) него фундаменталне природе (Dupont, 2003: 28).

Обавештајне заједнице и пословне корпорације имају сличности у начину функционисања, али и значајне разлике. Вилијам Ланеман (William Lahneman) идентификује две критичне. Прво, основни циљ корпорација јесте да остваре и максимизују профит, док обавештајне агенције теже да максимизују перформансе за идентификовање претњи, давање раног упозорења, итд. Због тога корпорације могу усвојити и политику која прихвата одређени проценат губитака, што је за обавештајну заједницу неприхватљиво. Обавештајне заједнице покушавају да избегну „грешке“ у својим обавештајним информацијама, зато што свака грешка може довести до пропуста у проценама и активностима, а то није прих-

ватљиво. Друго, пословна корпорација има опцију да напусти тржиште на којем је постала неконкурентна и уђе на друго тржиште на којем може постићи већи профит. То такође не важи за обавештајне агенције. Не постоји агенција која може просто занемарити неко од питања које је важно за националну безбедност и фокусирати се на друго само зато што је производња обавештајних информација за другу област националне безбедности много лакша и продуктивнија (Lahneman, 2003: 575–576).

С друге стране, подаци које продукује приватни сектор доступни су скоро свакоме, због чега су повећане потенцијалне претње националној безбедности, поготово ако се има у виду да комерцијални сателитски снимци могу бити доступни бројним актерима, укључујући и терористичке групе (Dupont, 2006: 27). Због тога је могуће да мање технички развијене земље или терористичке групе, које нису на потребном нивоу техничког развоја, направе „технолошке пречице“ и добију потребне податке из отворених и комерцијалних извора. Коначно, корисници обавештајних продуката, креатори политике, обично желе да добију податке који нису доступни у медијима и другим њиховим јавним изворима. Они желе информације добијене од људских извора (HUMINT) или тајним електронским надзором (SIGINT) над комуникацијама (Hulnick, 2002: 573).

Политизација обавештајних процена је следећи проблем с којим се сусрећу многе службе. Обавештајна анализа мора узети у обзир потребе креатора политике да би њени производи уопште били релевантни и корисни. Може се рећи да постоји „танка линија“ разграничења између тога да обавештајна агенција буде у својим извештајима релевантна или да даје потпуну подршку вођењу државне политике. Када обавештајна аналитика заузме једну природну дистанцу према текућој политици (доставља независне и објективне извештаје), политички руководиоци често игноришу обавештајне информације. С друге стране, када аналитика доставља нетачне обавештајне процене с циљем подршке актуелне политике, обавештајне службе не само да нарушавају свој кредибилитет него и политику националне безбедности. Ниједне реформе, ма колико биле дубоке, не могу да одстрани опасност од овог парадокса. За разлику од традиционалног модела, који је ограничавао контакт и интеракцију између аналитичара и корисника обаве-

штајних информација ради обезбеђивања објективности и избегавања политизације, алтернативни модел има циљ да приближи аналитичара кориснику, што ће допринети флексибилности у том процесу. Реформатори, аналитичари и политичари треба да буду свесни тог ограничења и да балансирају између флексибилности и политизације (Liaropoulos, 2006: 13).

Следеће питање које се намеће у разматрању да ли применити нов начин рада обавештајних служби јесу улога и значај информационе технологије. С тим у вези, сматра се да је информациона технологија само алатка, односно стоји закључак да важност информационе технологије не треба да буде прецењена. Технологија је значајно утицала на обавештајну делатност увођењем нових прикупљачких дисциплина (*Signal Intelligence – SIGINT*; *Imagery Intelligence – IMINT*), али није променила суштину и природу обавештајног рада. Технологија представља моћно оруђе и средство које нам помаже да се сазнају нечије тајне и продре до нечега што је сакривено, али такође и знатно компликује обавештајну праксу огромним повећањем количине доступних информација и утиче на повећање примена безбедносних мера, имајући у обзир повећану зависност савремене обавештајне делатности од савремене технике. Технологија ће остати значајан покретач многих промена, али не и једини (Wark, 2003: 3–4).

Поред технологије, потребне су и воља и спремност да се прихвате нове оперативне и организационе промене које захтевају бољу координацију. На пример, донедавно је због техничких ограничења било тешко замислити брзу размену обавештајних података између агенција. Иако данас та техничка ограничења не постоје, постоји схватање о власништву над подацима у агенцијама. Израда квалитетне обавештајне анализе коришћењем свих расположивих извора није само техничко питање него и питање обавештајне културе и политике.

Сличности и разлике обавештајног и пословног сектора такође су питање које се разматра при анализи могућег новог модела рада служби. С тим у вези, не може се игнорисати чињеница да се одређене лекције из пословног сектора могу применити на обавештајни сектор (виртуелна корпорација, модели размене информација, хоризонтална структура и управљање знањем), али такође постоје знатне разлике између две

заједнице (Waltz, 2003). Као што је раније наведено, пословни сектор дефинише трошкове и профит на другачији начин него обавештајни сектор и обавештајна заједница не може просто пренети своје надлежности с једне на другу „профитабилну област“. У пословном сектору информација слободно кружи кроз мрежу. С друге стране, обавештајне мреже се често уништавају, информација тече са честим прекидима, а сензори често бивају обманути.

Аутсорсинг (*outsourcing*) обавештајног рада, тј. поверавање дела обавештајног процеса приватном сектору, следеће је питање за које се сматра да има предности и мане. Обавештајне OSINT информације добијене од приватног сектора ублажавају презасићеност информацијама и обезбеђују правовремене податке. С друге стране, квалитет тих информација може варирати. Приватни сектор може бити несвестан (због разлога националне безбедности) или у немогућности да схвати које су обавештајне информације потребне политичком руководству. Такође, приватни сектор се концентрише на израду краткорочних анализа, а не дугорочних процена. У складу с наведеним, оцењује се да су OSINT информације избрисале монопол обавештајних агенција над „индустријом знања“. Да ли ће ова врста антагонизма донети користи обавештајним агенцијама, или ће агенције морати да се боре да задрже досадашњи статус, тешко је за сада закључити (Liaropoulos, 2006: 15).

Однос аналитичара и корисника у модерним обавештајним службама такође је важно питање. Данас политички руководиоци имају могућност да путем савремене технологије приступе истим сировим обавештајним подацима и готовим обавештајним производима као и обавештајни аналитичари, што оставља значајне последице на савремене односе аналитичара и корисника. Нова *pull* архитектура требало би, по оцени теоретичара, да унапреди способност корисника да препозна потребан материјал и шире сагледа поједине области интересовања. У овом процесу, доносиоци одлука по инерцији теже да прескоче обавештајне менаџере средњег нивоа и сами приступе бази података или директно контактирају са специјалистима одређене области. Ове тенденције иду у прилог развоју плиће и равније обавештајне хијерархије. Један од великих ризика наведене *pull* архитектуре јесте да сам корисник, због могућности директног приступа бази података, преузме уло-

гу аналитичара због тренутног незадовољства радом службе, охолости, недостатка времена или неког другог разлога (Dupont, 2003: 24).

Закључак

Информатичка револуција је вероватно најзначајнији нови фактор који утиче на управљање и рад савремених обавештајних служби.

У сфери аналитике измењени су радни односи између појединих аналитичара и аналитичких група унутар обавештајних служби, јер је технолошки напредак ојачао хоризонталну комуникацију и омогућио децентрализацију; тако су, на пример компјутерско „прекопавање“ података (енг. *data mining*) и друге аутоматизоване технике прикупљања постале кључне у филтрирању и чувању информација. Омогућена је приватизација процене кроз бројне фирме које нуде експертизу за анализу глобалних ризика, а њихови производи и услуге су често супериорнији од оних које нуде владине обавештајне организације.

Обавештајне службе добиле су нове надлежности на пољу „информационе безбедности“, имајући у виду да се многе активности прикупљања, анализирања, обраде и достављања података врше у информатичкој сфери, односно путем савремених компјутерских и ИКТ технологија.

У сфери извођења тајних операција, извођење психолошко-пропагандних активности увек је било један од најпримењенијих облика деловања, који је са информатизацијом друштва, масовном применом информационе технологије, повећањем броја медијских компанија и глобалним досегом интернета, додатно добило на значају.

Ова дешавања захтевају значајне промене у руковођењу и спровођењу обавештајног рада. На пример, један од нових изазова јесте исправно одлучивање у којим областима се поуздати у отворене изворе и постојеће методе прикупљања, а у којим развити нове могућности. Други обухвата развој нових метода за размену и заштиту података које би пратиле повећану сарадњу међу обавештајним агенцијама. С друге стране, процењује се да информатичка револуција неће решити проблеме с којима се суочавају обавештајне службе.

Може се закључити да још није дошло до промене парадигме обавештајног рада. Обавештајне заједнице су тек почеле да се прилагођавају технолошким, организационим и културним променама које је донела информациона револуција. Укратко, обавештајна делатност се налази у фази транзиције, али је сувише рано да се закључи да ли ће транзиција резултирати револуцијом, или ће то бити само еволутивни процес. Нова технолошка средства додата су у пакет аналитичких алата и нови организациони концепти су примењени у оквиру обавештајног процеса, али је обавештајна вештина и даље остала у својој суштини иста.

Сваки покушај да се изврши реформа обавештајних заједница применом револуционарног модела треба пажљиво размотрити с више аспеката. Информациона револуција је променила начин на који се информација користи. Стара демаркациона линија између обавештајне информације и информације, корисника и аналитичара, информације од важности за националну безбедност од информације важне за приватног корисника или компаније више није тако јасна. Сваки покушај да се реформишу обавештајне службе мора да крене од сагледавања целине проблема, користећи холистички приступ, а не само предности које пружају информационе и комуникационе технологије. Одлука да се реформишу обавештајне службе у сваком случају је револуционарна, али њена реализација мора се спроводити еволутивно, постепено.

Литература

1. Бајагић, М. (2011). Обавештајна активност у систему политичке власти, *Политичка ревија*, број 2/2011, вол 28. <http://www.ips.ac.rs/publications/obavestajna-aktivnost-usistemu-politicke-vlasti/>. доступан 15.06.2020.
2. Berkowitz, B. (1997). Information Technology and Intelligence Reform, *Orbis*.
3. *Vision 2015*. (2008). A Globally networked and Integrated Intelligence Enterprise, Director of National Intelligence, Washington DC.
4. Berkowitz, B., Goodman A. (2000). *Best Truth: Intelligence in the information Age*, Yale University Press.
5. Dupont, A. (2003). *Intelligence for the Twenty-First Century*, Intelligence and National Security, No. 18.

6. Дураковић, А. (2011). Улога академске заједнице у цивилном надзору над радом обавјештајно сигурносне службе, *Анали правног факултета универзитета у Зеници*, мај 2011, број 7. http://prf.unze.ba/Docs/Anali/godina_4_broj_7/18%20Durakovic.pdf f. доступан 15.06.2020.
7. Фатић, А. (2008). Модалитети обавештајног рада, *Ревуја за безбедност*, Центар за безбедносне студије, Београд, број 3/2008.
8. Herbert, S. (1998). *Information 101: It's Not What You Know, It's How You Know It*, The Journal for Quality and Participation, July / August.
9. Herman, M. (1999). *Intelligence, Power in Peace and War*, Cambridge University Press.
10. Hulnick, A. (2002). *The Downside of Open Source Intelligence*, International Journal of Intelligence and Counterintelligence, Volume 15, Issue 4.
11. Yannuzzi, R. (2000). In-Q-Tel: A New Partnership Between the CIA and the Private Sector, *Defence Intelligence Journal*, No 9. <https://www.cia.gov/library/publications/intelligencehistory/in-q-tel>. доступан 15.06.2020.
12. *Joint Vision 2020* (2000). America's Military - Preparing for Tomorrow, U.S. Government Printing Office in June 2000. Chairman of the Joint Chiefs of Staff; Strategy Division, Directorate for Strategic Plans and Policy (J-5), Joint Staff), <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a526044.pdf>. доступан 22.05.2020.
13. Lahnenman, W. (2003). *Outsourcing the IC's Stovepipes*, International Journal of Intelligence and Counterintelligence, No16. [https://www.researchgate.net/publication/233199529_Outsourcing_the_IC's_Stovepipes](https://www.researchgate.net/publication/233199529_Outourcing_the_IC's_Stovepipes). доступан 22.05.2020.
14. Мијалковић, С. (2010). *Корелација информационе и националне безбедности*, *Ziteh 2010*, ИТ Вештак, Београд. http://www.itvestak.org.rs/ziteh10/zbornik_radova/Mijalkovic,Korelacijainformacioneinacionalne.pdf. доступан 23.05.2020.
15. Мијалковић, С. (2011). Обавештајно-безбедносне службе и национална безбедност. *Безбедност* 53(1): 74-92.
16. Мијалковић, С. (2014). Sex-espionage as a method of intelligence and security agencies. *Безбедност* 56(1): 5-22.

17. Мијалковић, С. (2015). Trash Intelligence као метод обавештајно-безбедносног рада. *Безбедност* 57(1): 5-31.
18. Милошевић, М. (2001). *Систем државне безбедности*, Полицијска академија, Београд.
19. Миљковић, М. (2016). *Посебност информационих операција у раду савремених обавештајних служби*, Факултет безбедности, Београд.
20. Potter, Z. (1996). Covert Action: the Delicate Balance, in *Intelligence Reform in the Post Cold War Era: WWS 401A*, 12/13/96.<https://fas.org/irp/eprint/snyder/covertaction.htm>.
доступан 15.06.2020.
21. Rathmell, A. (2002). Towards Postmodern Intelligence, *Intelligence and National Security*, Volume 17, Number 3.
22. Sharfman, P. (1996). *Intelligence Analysis in an Age of Electronic Dissemination*, London: Frank Cass.
23. Sherman, K. (1949) *Strategic Intelligence for American World Policy*, Princeton University Press.
24. Петковић, Т. (2009). *Пословна шпијунажа и економско ратовање*, Protexi Group System, Нови Сад.
25. Савић, А. (2007). *Национална безбедност*, Полицијска академија, Београд.
26. Савић, А., Делић, М., и Бајагић М., (2002). *Безбедност света од тајности до јавности*, Институт безбедности, ВШУП, Полицијска академија, Београд.
27. Савремени изазови за обавештајну заједницу, DCAF BACK-GROUNDER http://www.dcaf.ch/SeriesCollections/DCAF-Backgrounders/bg_intelligence_challenges_bcs.pdf.
доступан 15.06.2020.
28. Wark, W. (2003). Introduction: Learning to Live With Intelligence, *Intelligence and National Security*, Volume 18, Issue 4.
29. Waltz, E. (2003). *Knowledge Management in the Intelligence Enterprise*, Boston: Artech House.

Challenges in the work of intelligence services in the information age

***Abstract:** The collection and analytical work of modern intelligence services faces numerous challenges because the environment in*

which the services operate is characterized by the need for rapid data collection, analysis and decision-making, almost in real time. When we consider security work, the growing dependence on modern information technology makes the information structure of services sensitive and "vulnerable" to information attacks. Also, the application of information operations as a form of performing secret actions has been updated.

Information technology has also changed the relationship between the service and users, introduced the possibility of applying the "pull" architecture for obtaining information, which, in addition to the good sides, also brings certain challenges. Due to all the above, the intelligence services are adapting to the technological, organizational and cultural changes brought about by the information revolution.

The paper reviews the challenges in the work of modern intelligence services, primarily from the aspect of the impact of mass application of modern information technology on operational and analytical work, as well as the application of secret actions in the work of services. The aim of this paper is to point out the numerous challenges that the information revolution brings to modern intelligence services. A comparative analysis of the presented research material leads to the conclusion that the services encounter new tasks and ways of functioning in all their activities, which ultimately raises the sensitive issue of their reform. The conclusion reached in this paper is that the reform of intelligence services in the "information age" is in any case necessary, but that its implementation should not be revolutionary, but must be carried out evolutionarily.

Keywords: *intelligence service, electronic intelligence, information revolution, intelligence blindness, intelligence analytics „pull“ architecture.*